

Geografiya darslarida xarita bilan ishlash

Toshkent viloyati Nurafshon shahar

26-umumiy o'rta ta'lim maktabi geografiya fani o'qituvchisi

Mehribonova Baxtigul Nishonovna

Annotatsiya. Mazkur maqolada geografiya darslarida xarita bilan ishlash haqida fikr-mulohazalar bildirildi.

Kalit so'zlar: xarita, iqlim, tog', yer yuzi, dengiz, tropik, qutbiy

Geografiyani xaritasiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Xarita geografiya o'rganadigan barcha jihozlar va hodisalar haqida hikoya qila oladi, xarita tez, aniq va lo'nda qilib hikoya qilishda kitobdan ham avzallik qilishi mumkin. Xarita - geografiya darslarida bilim olishning asosiy manbaidir. Shunday ekan har bir o'quvchi xaritani o'qiy olishi lozim. Agar o'quvchi xaritaga qarab hali o'rganilmagan dengiz yoki daryo haqida gapira olsa, tog'larning balandligi va yo'nalishini aniqlay bilsa, ma'lum bir joyning yer yuzasini yoki iqlimini ta'riflay olsa, bu o'quvchi xaritani biladi, deyish mumkin. Xaritadan to'g'ri foydalana olishni o'rganish uchun geografiya o'qituvchi o'quvchilarni har qaysi yangi xarita mana bunday tartibda tanishtirib borishi lozim. Xaritaning turi, undan qanday maqsadda foydalanish va uning shartli belgilarini tushuntirish, o'quvchilar e'tiborini xarita mashtabiga jalb etish lozim. Bundan tashqari, o'qituvchi o'quvchilar e'tiborini gradus to'rining holati, meridian va paralellarning qanday o'tkazilganligiga kenglik va uzunlikni belgilagan o'rniga, ekvator, bosh meridian, qutbiy va tropik doiralariga jalb qilish lozim, Globusdagi joy xaritada boshqacha tasvirlanganligini ko'rsatib olish kerak. Geografiya fani o'qituvchisining asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarga xaritani tushunish va va o'qiy olishni o'rgatishdir. Xaritaning bilishning ma'nosi shuni, o'quvchilar undagi shartli belgilarga tushunishlari va shu shartli belgilar orqali ko'rsatiladigan joy va

hodisalarning xarakterlarini ko'z oldiga keltira olishlari xaritaga qaraganlarida ular ongiga daryolar, tog' tizmlari va muzliklarining manzaralari xosil bo'lishi kerak.

Xaritani bilish uchun joyda mo'ljal olish, gorizont tomonlarini yo'nalishlarini qog'ozga tasvirlashni, masshtab bilan ishlashni joy planini o'rganishni va chizishni bilish kerak. Undan keyin esa o'quvchilar globus va xaritalarda geografik kenglik va uzunliklarni aniqlash turli mazmundagi xaritalarini o'qishni xaritalarini asosiy avzal kamchliklarni aniqlashni bilish lozim. Geografik ta'limda xarita bilan ishlash uslublarini boshqa uslublar bilan bog'langan xarita bilan ishlash bunday tartibda olib boriladi.

1) Yer yuzasi elementlari rel'ef shakllari vulqonlar dengiz, qo'ltiqe buloqlar, daryolar ko'llar bilan o'quvchlarni beavasta tanishtirish kerak.

2) Xaritani joy bilan solishtirganda topqirlik xarita belgilar bilan tanishtirish.

3) Joy kattaligini ko'z bilan chamalashga o'rgatish.

4) O'quvchilarga xaritaviy bilimlarni o'rgatish maqsadida topografik va geografik xaritalarni solishtirishni o'rgatish.

5) Gradus to'ri ni yaxshi bilib olishlari uchun geografik koordinatalarni mashq qilishni o'rgatish.

6) Turli masshtabli xaritalardan ayrim geografik joylarni topishni o'rgatish. Umumta'lim maktablarida xaritalarni tuzilishini tushutirish o'quvchilarga o'rgatish geografik bilimlarni egallashda muhim o'rin tutadi.

O'quvchilarni geografik xaritalarni tuzilishini tushuntirishga o'rgatish uchun joyda amaliy ishlar olib boriladi, joy rejasi bilan ishlanadi, gorizontallarni o'qish bo'yicha amaliy ishlar bajariladi, daraja to'ri bilan mashq qilinadi, turli xaritalar solishtiriladi, nuqtalarning geografik koordinatalari aniqlanadi, turli masshtablar bilan mashq qilinadi va h.k. Xaritalarni tushunishni eng yaxshi yo'li joyni o'rganish va uni xaritada qanday tasvirlanganligini aniqlashdir. Bundan tashqari globusdan xaritaga o'tish, rejadan geografik xaritaga o'tish orqali ham geografik xaritalarni tuzilishini

tushunishga yordam beradi. Mazkur usullar yordamida o'quvchilarni daraja to'ri, kartografik yiriklashtirish (generalizatsi) va geografik xaritalarni tushuntirishga imkon beradi. Joyda va sinfda olib boriladigan amaliy mashg'ulotlar (yo'nalishlarini aniqlash, masofani o'lchash va ularni chizmada tasvirlash hamda ularni joy rejasiga tushirish) o'quvchilarni geografik xaritalarda haqiqatda borliq va hodisalar tasvirlanganligiga ishonch hosil qilishiga undaydi. Geografik xaritalarni tuzilishini tushunishga faqat joyda olib borilgan ishlargina emas, balki joyning xomaki rejasini bilan ishlash ham yordam beradi. Bunday ishlar o'quv sayohatlari, turistik poxodlarda va joyda amaliy ishlar olib borganda bajariladi. O'quvchilar yirik masshtabli xaritalarni tuzilishini gorizontallarni o'qish bo'yicha olib boriladigan mashqlarda, topografik xaritalar yordamida relyefni tasvirini tushirish jarayonida joyni rejasini tuzish davomida o'rganishadi. O'z yashash joyini tuzilishi va joy rejasini o'rganish davomida o'quvchilar asta - sekin yirik va mayda masshtabli xaritalarni tuzilishini anglay bolashadi. Ular topografik va geografik xaritalarni solishtirish asosida joy rejasini va geografik xarita o'rtasidagi farqlarni tushuna boshlashadi. O'quvchilar kartografik andozalarni (proyeksiyalarni) turlarini o'rganish davomida geografik xaritalardagi xatoliklar va ularning miqyosini tushuna boshlashadi, xatoliklarni qanday sodir bo'lishini o'quvchilar tushunishi uchun globusdagi va ma'lum bir xaritadagi borliqni o'lchami solishtiriladi. Masalan, Chukotka yarim oroli yoki Grenlandiya orolini globusda va xaritada tasvirini solishtiradi. Ularning tasviri xaritada globusdagiga ko'ra kattaroq tasvirlangan, ana shu farqlarning asosiy sababi xaritalardagi xatoliklar ekanligi tushuntiriladi. Masalan, globus Yerning kichiklashtirilgan modeli hisoblanadi, shuning uchun unda geografik borliq xatosiz tasvirlanadi, xarita esa globusni tekislikka yoyish natijasida hosil bo'lgan, shuning uchun uning chekka qismlarida xatoliklar katta bo'lishi tushuntiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vaxobov X., Tillaboeva M. Iqtisodiy geografiya asoslari. T. «O'qituvchi» 2001y., 150 b2. Vaxobov X., Zaynuddinov A. Geografiya o'qitish metodikasi. T., Universitet, 2001.80 b

3.Egamberdiyev Z.O., Tabiiy fanlar o'qitishda xalqaro tadqiqotlardan foydalanish. T., "O'qituvchi"